

Reflectie instrument Interactionele vaardigheden

September 2015

Martine Noordegraaf
Danielle van de Koot
Ellen Schep

Inleiding

Dit reflectie-instrument is een hulpmiddel voor gezinshuisouders en werkbegeleiders om in gesprek te komen over hun interactionele vaardigheden. De vaardigheden en concrete handelingen die in het instrument staan, zijn afkomstig van video-observaties in gezinshuizen. Het gaat dus om vaardigheden en handelingen die direct uit de praktijk afkomstig zijn en die daar effectief zijn gebleken. Effectief in de zin dat bij een goed gebruik ervan aansluiting met een jongere wordt bewerkt. Hieronder geven we kort de uitkomsten van het onderzoek weer en beschrijven we hoe het instrument gebruikt kan worden.

Achtergrond

Dit reflectie-instrument is gebaseerd op vijf concrete interactionele vaardigheden die zichtbaar aansluiting bewerken bij jongeren. Gezinshuisouders die deze vaardigheden weten te hanteren zijn effectief in het vestigen van een opvoedrelatie. De vijf vaardigheden worden hieronder kort samen gevat:

1. Effectieve gezinshuisouders weten met jongeren in een gesprek te komen waarin zij betekenisvolle informatie over zichzelf delen. Het delen van betekenisvolle informatie is een kenmerk van een goede en affectieve opvoedrelatie. De informatie die jongeren delen helpt gezinshuisouders ook om een oordeel vellen over het welzijn en functioneren van een jongere en daar hun handelen op afstemmen. Effectieve gezinshuisouders delen ook betekenisvolle informatie over zichzelf met de jongere(-n). Dit maakt de relatie wederkerig.
2. Effectieve gezinshuisouders weten in gesprekken met jongeren helderheid te scheppen over de regels in een gezinshuis. Met name het herhalen van afspraken, het maken van nieuwe afspraken en het bevelen om iets te doen zijn technieken die vaker worden gebruikt. Bevelen om iets te doen is niet iets wat in literatuur wordt aangestipt als een werkzame techniek, maar lijkt in de gezinshuizen geen directe negatieve uitwerking te hebben in de gesprekken. Gezinshuisouders geven veelvuldig informatie en uitleg aan de jongere over het waarom van de regels of afspraken. Daarin zoeken zij steeds aansluiting te zoeken bij elke individuele jongere.
3. Effectieve gezinshuisouders kunnen feedback afstemmen op de aard van het gedrag, de houding van de jongere, kennis over de jongere en de situationele context. Deze gezinshuisouders bezitten verschillende technieken om (positieve dan wel negatieve) gedrag van een jongere te bespreken.
4. In alledaagse gesprekken rondom de keukentafel zien we dat effectieve gezinshuisouders interesse tonen in het gezin van herkomst van het kind. Ze initiëren er zelf een gesprek over of spreken erover door als het kind erover begint. Ze laten ook zien dat ze kennis hebben van het gezin van herkomst en brengen dit in tijdens de gesprekken. Daarnaast spreken effectieve gezinshuisouders ook over de broers en zussen van de puber, door de puber ermee te vergelijken of ernaar te verwijzen.
5. In het arsenaal aan opvoedingsvaardigheden dat effectieve gezinshuisouders bezitten is 'vindingrijkheid' een krachtig middel. In veel situaties schept het een sfeer van vrolijkheid en plezier, als de sfeer al goed te noemen is. Het ontlocken van vindingrijkheid bij pubers is weer van een andere, bijzondere aard. In andere situaties kan de opvoeder door een vindingrijke interventie een conflict of spanning juist doen keren. Het kan de-escalerend werken, waardoor de sfeer goed blijft of wordt. Vaak zit er een element van speelsheid of onverwachtheid in (Noordegraaf, Van de Koot & Schep, 2015, p.85).

Gebruik

Dit reflectie-instrument is bedoeld voor gezinshuisouders als zelfreflectie-instrument en voor werkbegeleiders en coaches van gezinshuisouders als middel voor intervisie over- of reflectie op het handelen van gezinshuisouders.

De gezinshuisouders vullen de lijst in vanuit zelf-observatie: gebruik ik deze concrete handeling gebruikt nooit, regelmatig of vaak? Daarbij kan aan een specifieke jongere worden gedacht, maar er kan ook worden ingevuld vanuit een basis-observatie: welke handelingen zie ik mij over het algemeen gebruiken? Per vaardigheid ontstaat zo een beeld van de handelingen die worden ingezet. De lijst kan ook door de partner en/ of de werkbegeleider worden ingevuld om te onderzoeken of het beeld van het eigen handelen overeenkomt met het beeld dat anderen van dat handelen hebben. Na het invullen kunnen conclusies worden getrokken: Welke handelingen gebruik ik vaak? Wat voor interactioneel profiel heb ik? In welke handelingen zou ik andere gezinshuisouders kunnen coachen? Welke handelingen gebruik ik nooit? Welke van de vaardigheden die ik nooit gebruik zou ik willen toevoegen aan mijn handelingsrepertoire? Hoe zou dat er uit kunnen zien?

Ervaringen

Dit instrument is uitgetoetst door gezinshuisouders en werkbegeleiders van Gezinshuis.com, Internetzo en Combinatie Jeugdzorg. Deze ervaringen waren positief en worden hieronder samengevat:

- Het leren van nieuwe vaardigheden en technieken kan het handelingsrepertoire van gezinshuisouders vergroten. De vaardigheden en technieken zijn echter niet één op één te kopiëren. Aanleren/toepassen zal dus samen moeten gaan met kijken wie de persoon van de gezinshuisouder is en wat bij hem of haar past (werkbegeleider)
- Een super fijn hulpmiddel om gefocust vaardigheden te bespreken. Om het goed door te spreken is het belangrijk om tijd voor het gesprek te nemen (1,5 tot 2 uur) (werkbegeleider)
- Leuk om eens bewust bezig te zijn met vaardigheden in je handelen naar jongeren. Daar ook samen met je partner over te praten en samen te kijken bij wie welke kwaliteiten liggen/ aandachtspunten zijn en of het in balans is binnen het gezin. Wat moet er veranderen?/ welke leerpunten halen we hieruit? (gezinshuisouder).
- Bewustwording van eigen handelen door het zelf in te vullen, maar ook om te zien hoe je partner je inschat. Samen te kijken naar waar je staat, hoe de balans is in de vaardigheden en welke leerpunten er zijn. Het brengt je terug naar de essentie (gezinshuisouder).
- Het hielp ons echt om eens naar ons eigen handelen te kijken. Vaak praten we in de werkbegeleiding toch vaak over de kinderen en hun problemen. Het was heel goed om eens los van dagelijkse dingen te reflecteren op ons eigen handelen en om daarin te ontdekken wat we al veel doen en waar we nog in zouden kunnen oefenen (gezinshuisouders).
- Gezamenlijk in gesprek komen middels het instrument. Verdieping in zelfinzicht bij gezinshuisouders maar ook als werkbegeleider. Het kadert en focust het gesprek. Inzicht in mogelijkheden van zelfreflectie, leerproces, kwaliteiten en aandachtspunten (werkbegeleider).

Literatuur

Noordegraaf, M., Koot, van de D., Schep, E. (2015). *Professioneel ouderschap: interactionele vaardigheden in alledaagse leefsituaties in gezinshuizen. Deel 2: rapportage video-observatie*. Ede: Christelijke Hogeschool Ede. Rapportage video-observaties.

Zelfscreening 'Zelfonthulling'

Vaardigheden		Concrete handelingen: deze pas ik toe	Nooit	Regelmatig	Vaak
Zelfonthulling	Zelfonthulling van de puber door zelfonthulling van de gezinshuisouder	Ik benoem wat het verhaal van de jongere met mij doet			
		Ik vertel over mijn eigen leven			
		Ik geef mijn eigen mening over wat de jongere vertelt			
	Ik geef bevestiging aan de jongere waardoor de jongere tot zelfonthulling komt	Ik bemoedig de jongere door het uitspreken van vertrouwen in de jongere (op de persoon gericht)			
		Ik stel de jongere gerust in een situatie (op de situatie gericht)			
		Ik complimenteer de jongere op gedrag			
		Ik leef me in in de belevingswereld van de jongere			
	Ik geef psycho-educatie waardoor de jongere tot zelfonthulling komt	Ik geef theoretische uitleg bij het verhaal van de jongere			
		Ik geef een voorbeeld van een soortgelijke situatie			
	Ik interpreteer wat de jongere zegt waardoor de jongere tot zelfonthulling komt	Ik vul de jongere aan vanuit mijn eigen ideeën			
		Ik denk mee met de jongere			
		Ik belicht verschillende kanten van het verhaal van de jongere			
	Ik toon interesse in de jongere waardoor deze tot zelfonthulling komt	Ik vraag door op wat de jongere vertelt			
		Ik vraag om opheldering over wat de jongere vertelt			
		Ik maak non-verbaal tijd vrij voor de jongere			
		Ik haal dingen uit eerdere gesprekken met de jongere aan			
		Ik start bewust een gesprek met een jongere			
		Ik vraag expliciet naar het gevoel van de jongere			

Zelfscreening 'Regels'

Vaardigheden	Concrete handelingen: deze pas ik toe	Nooit	Regelmatig	Vaak
Ik maak afspraken met de jongere	Ik herhaal een gemaakte afspraak			
	Ik maak een nieuwe afspraak			
	Ik zoek naar een uitzondering op de regel			
Ik spreek met de jongere over waarden en normen	Ik geef een compliment			
	Ik toon waardering aan de jongere			
	Ik bespreek negatief gedrag van de jongere			
	Ik benoem/bespreek een algemene waarde			
Ik reageer op negatief gedrag van de jongere	Ik beveel iets te doen			
	Ik geef een sanctie op gedrag			
	Ik bespreek de consequentie van bepaald gedrag			
	Ik waarschuw de jongere			
	Ik spiegel het gedrag van de jongere			
Ik formuleer en communiceer (mijn) verwachtingen naar de jongere	Ik confronteer de jongere met zijn gedrag			
	Ik spreek de jongere aan op zijn eigen verantwoordelijkheid			
	Ik spoor de jongere aan om na te denken over zijn eigen gedrag			
	Ik spreek mijn verwachtingen uit over het gedrag van de jongere			
	Ik vraag de jongere om bepaald gedrag toe te geven			
	Ik bespreek het gedrag van de jongere en zoek naar samen leren			

Zelfscreening 'Feedback geven'

Vaardigheden	Concrete handelingen: deze pas ik toe	Nooit	Regelmatig	Vaak
Ik relateer gedrag aan regels en afspraken	Ik controleer (al dan niet) afgesproken gedrag			
	Ik kom terug op eerder gemaakte afspraken			
	Ik spreek de jongere aan op het nalaten van een afspraak			
	Ik benadruk een regel			
	Ik kom met de jongere tot een compromis			
Ik bespreek positief gedrag	Ik geef een compliment aan de jongere			
	Ik benadruk en stimuleer de prestaties van de jongere			
	Ik spoor de jongere aan tot het benoemen van prestaties			
Ik bespreek negatief gedrag	Ik benoem of spreek de jongere aan op ongewenst gedrag			
	Ik benadruk bij de jongere een oplossing die mogelijk was geweest			
	Ik begrensd het gedrag van de jongere			
	Ik overdrijf om tot een punt te komen			
	Ik benoem de consequenties van het gedrag van de jongere			
	Ik waarschuw de jongere			
	Ik vraag bevestiging aan de jongere of hij mij begrijpt			
Ik geef inzicht in gedrag	Ik maak het gedrag van de jongere inzichtelijk (oorzaak-gevolg)			
	Ik benoem preventief het gevolg van mogelijk negatief gedrag			
	Ik spoor de jongere aan tot zelfstandigheid			
	Ik spoor de jongere aan tot nadenken over eigen handelen			
	Ik geef een suggestie voor een oplossing of voor alternatief gedrag			
	Ik beng de jongere normen en waarden bij			
	Ik vraag de jongere om uitleg over zijn gedrag			

Zelfscreening 'Gezin van herkomst'

		Nooit	Regelmatig	Vaak	
Vaardigheden		Concrete handelingen: deze pas ik toe			
Gezin van herkomst	Ik geef uiting aan mijn gedachten over gezin van herkomst van puber	Ik geef complimenten over gezin van herkomst			
		Ik geef, indien van toepassing, aan dat het knap en belangrijk is als gezin van herkomst achter de plaatsing staat			
		Ik geef erkenning aan gezin van herkomst			
		Ik kan op een luchtige en natuurlijke manier over het gezin van herkomst spreken.			
	Ik spreek over broers en zusjes van puber	Ik laat merken/zien dat ik kennis heb over broers/zussen van de jongere			
		Ik vraag door over het wel en wee van broers/zussen			
		Ik ga er op in als de puber over zijn broers en zussen begint			
		Ik initieer zelf een gesprek over broers/zussen			
	Ik ben steunend aanwezig in de relatie puber en gezin van herkomst	Ik vraag door naar de gevoelens van jongere met betrekking tot zijn gezin van herkomst.			
		Ik benoem overeenkomsten/ verschillen tussen puber en gezin van herkomst			
		Ik betrek actief het gezin van herkomst bij de puber			
		Ik geef de jongere tips over contact met gezin van herkomst			
		Ik geef informatie over gezin van herkomst			
		Ik begeleid (telefoon)gesprekken met gezin van herkomst			
	Ik toon interesse in gezin van herkomst van puber	Ik ga erop in als een puber zelf over zijn gezin van herkomst begint			
		Ik vraag door over gezin van herkomst			
Ik initieer zelf een gesprek over het gezin van herkomst					

Zelfscreening 'Vindingrijkheid'

Vaardigheden	Concrete handelingen: deze pas ik toe	Nooit	Regelmatig	Vaak
Ik lok een creatief proces uit bij de jongere(n) wanneer de sfeer gemoedelijk is.	Ik daag een jongere verbaal uit			
	Ik maak gebruik van spel om een jongere uit te lokken			
	Ik maak gebruik van humor om een jongere uit te lokken			
	Ik overdrijf om de jongere uit te lokken			
	Ik daag de jongere uit door een fictieve opmerking/vertelling			
	Ik maak een grapje met mijn (evt.) partner om de jongeren te prikkelen			
Ik gebruik luchtigheid of afleiding in de interactie met pubers waardoor de sfeer ontspannen blijft.	Ik creëer een ontspannen sfeer en lok daarin reactie door middel van humor.			
	Ik creëer een ontspannen sfeer door middel van zelfspot			
	Ik behoud een ontspannen sfeer door te relativieren.			
	Ik schep een ontspannen sfeer door reactie uit te lokken door middel van ironie.			
Ik ben speels in de interactie met de puber om een situatie te de-escaleren of gedrag te begrenzen.	Ik begrens een jongeren door het scheppen van een ontspannen sfeer en het gebruik van humor			
	Ik geef een grens aan door te overdrijven			
	Ik geef een grens aan door te fluiten/een geluidje te maken			
	Ik begrens door een oplossing aan te dragen of het over een andere boeg te gooien.			